

ילמד ענוים דרכו - שנה א

נבואה - נס או טבע? - שיטת הרמב"ם

הרב רן כלילי

כוזרי א, ו-ח

אמר לו הכוזרי: מי שרוצים להדריכו לקראת האמונה בדבר ה-לוהים, ולאמת לו כי ה-לוה מדבר עם בשר ודם, והוא מרחיק זאת - צריך להוכיח לו זאת בעובדות מפורסמות שאין לדחותם, וגם אז יקשה מאוד לאמת לו כי ה-לוה אמנם דיבר עם בשר ודם...

אמר לו החכם המוסלמי: רבים המופתים שהראו על ידי נביאנו, אולם לא מהם אנו מביאים ראיה על החובה לקבל תורתו.

אמר לו הכוזרי: אבל אין הנפש נוטה להודות כי יש ל-לוה התחברות עם בשר ודם, כי אם בראותה מופת אשר בו ייהפך עצם אחד לעצם אחר. מופת שהכל רואים כי כמוהו לא יוכל לעשות כי אם מי שברא את כל הדברים מאין. ואף גם זאת - מופת אשר נעשה להמונים רבים שראוהו עין בעין, לא שסיפר להם מפי מי שראהו בחלום או שבא אליהם בקבלת איש מפי איש. ובתנאי נוסף, כי יחקר מופת זה ויבחן בחינה אחר בחינה, לבל ייפול ספק בלב אדם פן יש בזה תעתוע דמיון או מעשה כשפים. רק אז תקבל הנפש, ובקושי את הדבר הגדול הזה, רצוני לומר - כי בורא העולם הזה והעולם הבא והמלאכים עושה השמים והמאורות יתחבר עם החומר העכור הזה, רצוני לומר - האדם, וידבר עמו משאלותיו ובקשותיו.

מורה הנבוכים ב, לב

הדעת הראשון והוא דעת המון הפתאים ממי שיאמין בנבואה וקצת עמי אנשי תורתנו גם כן יאמינהו, והוא **שהשי"ת יבחר מי שירצה מבני אדם וישרה בו הנבואה וישלחהו**, אין הפרש בין שיהיה האיש ההוא אצלם חכם או סכל רב השנים או צעיר השנים, אלא שהם יתנו בו קצת טוב ותיקון מידות, כי בני אדם עד עתה לא אמרו שישרה השם שכונתו על אדם רע אלא כשיחזירוהו למוטב תחילה לפי זה הדעת. (בחירה ורצון -לוהיים ללא הכנה)

והדעת השני דעת הפילוסופים והוא שהנבואה שלמות אחד **בטבע האדם**. והשלמות ההוא לא יגיע לאיש מבני אדם אלא אחר לימוד יוציא מה שבכוח המין לפועל, אם לא ימנע מזה מונע מזגי או סיבה אחת מחוץ, כמשפט כל שלמות שאפשר מציאותו במין אחד, כי לא יתכן מציאות השלמות ההוא עד תכליתו וסופו בכל איש מאישי המין... ולפי זה הדעת א"א שינבא סכל, ולא יהיה האדם מלין בלתי נביא ומשכים נביא כמו שימצא מציאה, אבל העניין כן, והוא שהאיש המעולה השלם **בשכליותו ובמידותיו**, כשיהיה **המדמה** על מה שאפשר להיות מן השלמות, ויזמין עצמו **ההזמנה** ההיא אשר תשמענה, הוא יתנבא **בהכרח**,¹ שזה השלמות הוא לנו בטבע, **איש בריא המזג** במזון טוב ולא יולד מן המזון ההוא דם טוב ומה שדומה לזה.

¹ יסודי התורה פרק ז: "מיד רוח הקודש שורה עליו" כל הזכויות שמורות ©

דף מקורות

ולא יתכן לפי זה הדעת שיהיה איש ראוי לנבואה ויכין עצמו לה ולא יתנבא, כמו שא"א שיוזן איש בריא המזג במזון טוב ולא יוולד מן המזון ההוא דם טוב ומה שדומה לזה.
והדעת השלישי והוא דעת תורתנו ויסוד דתנו הוא **כמו זה הדעת הפילוסופי בעצמו**, אלא בדבר אחד,² וזה שאנחנו נאמין שהראוי לנבואה המכין עצמו לה, **אפשר שלא יתנבא וזה ברצון - להי** וזה אצלי הוא **כדמות הנפלאות** כולם ונמשך כמנהגם, שהעניין הטבעי שכל מי שהוא ראוי לפי בריאתו ויתלמד לפי גידולו ולימודו שיתנבא, והנמנע מזה אמנם הוא **כמי שנמנע מהניע ידו כירבעם**, או נמנע הראות כמחנה מלך ארם בעניין אלישע.

אמנם היות יסודנו ההכנה והשלמות במידות ובדבריות עכ"פ - הוא אומרם "אין הנבואה שורה אלא על חכם גיבור ועשיר", וכבר בארנו זה בפיו המשנה ובחבור הגדול, והגדתי בהיות בני הנביאים מתעסקים תמיד **בהכנה**. אבל היות המכין עצמו נמנע ולא ינבא - הנה תדע זה מעניין ברור בן נריה שהוא הלך אחרי ירמיהו והכינו ולמדו, והיה מקווה להתנבא ונמנע, כמ"ש "געתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי", ונאמר לו ע"י ירמיה "כה אמר ה' כה תאמר אליו: ואתה תבקש לך גדולות אל תבקש". ואפשר לנו לומר שזה באור: שהנבואה בחוק ברור - גדולות. וכן יאמר שאמרו: "גם נביאיה לא מצאו חזון מה" - מפני היותם בגלות כמו שנבאר (פרק ל"ו מזה החלק).
אלא שנמצא כתובים רבים, מהם כתובי הספרים ומהם דברי חכמים כולם הולכים על זה היסוד, **והוא שהשם יביא להינבא מי שירצה מתי שירצה**, אמנם לשלם המעולה בתכלית, אבל הפתיים מעמי הארץ א"א זה אצלנו, ר"ל שינבא אחד מהם אלא כאפשרות הינבא חמור או צפרדע, זה יסודנו, שא"א מבלתי ההתלמדות והשלמות, ואז יהיה האפשרות הנתלית בו גזרת הש"י.

רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ז³ - התנאים לנבואה⁴

מיסודי הדת לידע שה-ל מנבא את בני האדם. ואין הנבואה חלה אלא על **חכם** גדול בחכמה גיבור **במידותיו** ולא יהא יצרו מתגבר עליו בדבר בעולם אלא הוא מתגבר בדעתו על יצרו תמיד, והוא **בעל דעה רחבה נכונה עד מאוד**. אדם שהוא ממולא בכל המידות האלו **שלם בגופו, כשיכנס לפרדס** וימשך באותן העניינים הגדולים הרחוקים ותהיה לו **דעה נכונה להבין ולהשיג** והוא מתקדש והולך **ופורש מדרכי כלל העם**⁵ ההולכים במחשכי הזמן והולך ומזרז עצמו ומלמד נפשו שלא תהיה לו מחשבה כלל באחד מדברים בטלים ולא מהבלי הזמן ותחבולותיו אלא דעתו פנויה תמיד למעלה קשורה תחת הכסא להבין באותן הצורות הקדושות הטהורות ומסתכל בחכמתו של הקב"ה כולה מצורה ראשונה עד טבור הארץ ויודע מהן גדלו - **מיד רוח הקודש שורה עליו**.

בעת שתנוח עליו הרוח **תתערב נפשו במעלת המלאכים הנקראים אישים** ויהפך לאיש **אחר** ויבין בדעתו **שאינו כמות שהיה** אלא **שנתעלה** על מעלת שאר בני אדם החכמים, כמו שנאמר בשאול: "והתנבית עמם ונהפכת לאיש אחר"...

כל הנביאים **אין מתנבאין בכל עת שירצו**, אלא מכוונים דעתם ויושבים שמחים וטובי לב ומתבודדים, **שאין** הנבואה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות אלא מתוך שמחה, לפיכך בני הנביאים לפנייהם נבל ותוף

² בדומה למו"נ ב,כט: "הנה התבאר לך וסוכמה השיטה, שאנו מסכימים עם אריסטו במחצית דעתו, ומאמינים שהמציאות הזאת הנצחית לעולמי עד בטבע זה שהוא יתעלה חפץ בו דבר ממנה לא ישתנה בשום אופן אלא פרט ממנה על דרך נס... זאת דעתנו ויסוד תורתנו. ואילו אריסטו בדעה שכשם שהוא נצחי ולא יתבטל כן הוא קדום ולא התהווה..."

³ ע"ע בשמונה פרקים לרמב"ם פרק ז.
⁴ אנו נדבר בראשונים. ובחז"ל עיין נדרים ל"ח. (גיבור, עשיר, חכם ועניו - ע"ש בראשונים; דרשות הר"ן, חמישי נוסח א; אברבנאל שמות ג,א תחילת התשובות); שבת צ"ב. (חכם, גיבור, עשיר ובעל קומה - ע"ש בראשונים) פסחים ס"ו: (הירות וכעס); שבת ל: (לא מתוך עצבות וכו'); ירושלמי סוכה נ"ה. (שמחת בית השואבה ויונה בן אמיתי); ליקוטי מוהר"ן ב"ד,ו (השמחה וניגון)

⁵ עיין כוזרי ג,א; ר' בחיי בראשית מ"ו,ל"ב; אברבנאל שמות ג,א בתחילת התשובות.
כל הזכויות שמורות ©

דף מקורות

וחליל וכינור והם מבקשים הנבואה. וזהו שנאמר: "והמה מתנבאים" כלומר מהלכין בדרך הנבואה עד שינבאו כמו שאתה אומר פלוני מתגדל.

אלו שהם מבקשין להתנבא הם הנקראים בני הנביאים ואע"פ שמכוונים דעתם **אפשר שתשרה שכינה עליהן ואפשר שלא תשרה...**

הנביא אפשר שתהיה נבואתו לעצמו בלבד **להרחיב לבו ולהוסיף דעתו עד שידע מה שלא היה יודע מאותן הדברים הגדולים.**

ואפשר שישולח לעם מעמי הארץ או לאנשי עיר או ממלכה לכונן אותם ולהודיעם מה יעשו או למונעם ממעשים הרעים שבידיהם.

מורה הנבוכים ב, לג

יתבאר לי, שבמעמד הר סיני לא היה המגיע למשה מגיע לכל ישראל, **אבל הדיבור למשה לבדו** ע"ה, ולזה בא סיפור עשרת הדיברות כולו סיפור היחיד הנפרד, והוא עליו השלום ירד לתחתית ההר ויגד לבני אדם מה ששמע. אמרה התורה: "אנכי עומד בין ה' וביניכם", ואמר ג"כ: "משה ידבר וה-להים יעננו בקול", ובביאור אמרו במכילתא כי כל דבור ודבור היה משיבו להם כמו ששמע, וכתוב בתורה גם כן: "בעבור ישמע העם בדברי" וגו', מורה כי **הדיבור היה לו והם ישמעו הקול ההוא העצום לא הבדל הדברים.** ועל שמע הקול ההוא העצום אמר "כשמעכם את הקול", ואמר "קול דברים אתם שומעים", ולא אמר דברים אתם שומעים, וכל מה שבא משמע הדברים, אמנם הנרצה בו שמע הקול, ומשה הוא אשר ישמע הדברים ויספרם להם, זהו הנראה מן התורה ומרוב דברי חז"ל.

אלא שיש להם גם כן מאמר כתוב בהרבה מקומות מן המדרשות והוא בתלמוד גם כן, והוא אמרם "אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעום", רוצים בזה שהם הגיעו אליהם כמו שהגיעו למרע"ה, ולא היה מרע"ה מגיעם אליהם. וזה ששתי אלו השורשים, רוצה לומר מציאות ה-ל ית' והיותו אחד, אמנם יושג בעיון האנושי וכל מה שיודע במופת, משפט הנביא בו ומשפט כל מי שידעוהו שווה, אין יתרון, ולא נודעו שני השורשים האלה מצד הנבואה לבד, אמרה התורה: "אתה הראת לדעת" וגו'...

שו"ת הרשב"א ח"ד, רל"ד

ובזה יש לי מקום עיון, שאם דעת הרב ז"ל בזה, שאין זה מן הנמנע שישמעו כלל העם, מבלי הקדמות הראויות לנבואה בקול נבואי... יותר **היה ראוי שישגו כלל העם שאר הדברות**, כגון: לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב; שאינן צריכות לשום הקדמות מופתיות, ושהם במושכל ראשון... ועוד, שאפילו בשורש "לא יהיה לך", נאמר להם דבר שלא יושג בעיון אנושי ובמופת, והוא מה שנאמר בו: "לא תשתחוה להם ולא תעבדם"⁶... על כן, איני מוצא דרך לערב בו הסכמות חכמי הפילוסופיה, ושנשים זה מכוח הנמנע. ולמה נשים זה מכוח הנמנע, אחר שיש בכוח הנפשות האנושיות לעלות אל המדרגה הנבואית, כאשר עלו אליה נביאי ישראל הקדושים? **זה אינו בנמנע, שיחכים השי"ת כרגע לכל העם, שעמדו במעמד הנכבד ההוא.** והוא שיהיה בו השפע הגדול במראות - להים. וכאשר אמר **בבצאל**: "ואלמלא אותו רוח - להים, בחכמה ובתבונה ובדעת ובכל מלאכה" והוא קטן בשנים מאוד... גם אמרו רבותינו ז"ל: "ראתה **שפחה** על הים מה שלא ראה יחזקאל הנביא" ושם אין מקום לראיית גלגלים וארבע יסודות, רק לדברים פנימיים נבואיים.

ואין הדמיון שלקחוהו בנמנע, כמי שלן בלא חכמה, ולשאר עמד נביא, כנמנע שינבא החמור והצפרדע. **שמין שאר בעלי החיים - הדיבור אין בהם ולא יתנבאו. והמין האנושי מתנבא בטבעו,** ושראו לצאת מן הכוח אל

⁶ ע"ש שהקשה עוד כמה קושיות על תירוצו של הרמב"ם.
כל הזכויות שמורות ©

דף מקורות

הפועל. והעניין הכתוב **בשאל**, יודיענו זה, שלא נודע בחכמה הראויה למדרגת הנבואה, ועם כל זה התנבא בתוך בני הנביאים. והוא שתמהו עליו, ואמרו: "הגם שאול בנביאים", לומר: הגם שאול שלא נתעסק בחכמה כבני הנביאים, עתה מתנבא עם הנביאים, בלי הקדמות הראויות. ואל תקשה עלי ממ"ש רבותינו ז"ל: "אין הנבואה שורה, אלא על חכם גיבור ועשיר". **כי זה נאמר על דרך הראוי לנביאים, ואין הקושיא מאיש אחד או רבים, רצה ה' שיתנבאו לצורך שעה או לעניין.**⁷ וכל זה לא יקשה למאמיני החידוש... ובזה יתקיימו כל הניסים שנעשו, ושעתידים להיות...

מורה נבוכים ב, לו

ידוע שבשלושת העניינים שכללנו והם: שלמות הכוח המדבר (יכולת ההשגה) על ידי לימוד, שלמות הכוח המדמה מטבע בריאתו ושלמות האופי על ידי ביטול המחשבה על כל ההנאות הגופניות וסילוק התשוקה ל"שבחים" למיניהם בתוך בורות ורוע – שונים השלמים זה מזה שוני בדרגה גדול מאוד. בהתאם לשוני בדרגה בכל אחד משלושת העניינים יהיה שוני בדרגה בין הנביאים כולם... והנה הכוח המדמה הוא כוח גופני בלי ספק, לכן אתה מוצא שנבואתם של הנביאים בטלה בשעת היגון או הכעס וכיוצא בהם. יודע אתה את דבריהם: "אין הנבואה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות" ושליעקב אבינו לא באה התגלות במשך כל ימי יגונו, מכיוון שכוחו המדמה היה טרוד באובדן יוסף... כמו כן תמצא שכמה נביאים התנבאו זמן מה ולאחר מכן הסתלקה מהם הנבואה. היא לא נמשכה בשל מאורע שאירע. זאת ללא ספק הסיבה העצמותית והמיידית להסתלקות הנבואה בזמן הגלות. איזו **עצלות או עצבות** עשויה להיות לאדם במצב קשה יותר מהיותו עבד קנוי ומשועבד לבורים בעבריינים המצרפים העדר שכל אמיתי עם שלמות התאוות הבהמיות "ואין ל-ל ידך". בזאת הוא איים עלינו ולכך הוא התכוון באומרו: "ישוטטו לבקש דבר ה' ולא ימצאו". וכן אמר: "מלכה ושריה בגויים אין תורה גם נביאיה לא מצאו חזון מה". זה נכון וטעמו ברור, כי הכלי שותק. וזאת הסיבה לחזרת הנבואה אלינו לימות המשיח מהרה יגלה, כאשר הבטיח.

מורה הנבוכים שם

תדע כי כשיהיה איש מן האנשים עצם **מוחו בעיקר בריאתו** על תכלית שוויון⁸, בזכות חומרו ומזגו המיוחד בכל חלק מחלקיו ובשיעורו והנחתו ולא ימנעוהו מונעים מזגיים מפני איבר אחר, ואחר כן האיש ההוא **למד והתחכם** עד שיצא מן הכוח אל הפעל והיה לו שכל אנושי על שלמותו ותמותו, **ומידות אנושיות טהורות שוות**, ויהיו **תשוקותיו** כולם לדעת סודות זה המציאות וידיעת סבותיו,

⁷ בדומה לכך כתב המלבי"ם ירמיה א,ה: "יש הבדל בזה בין הנביאים: כי תנאים אלה אינם מוכרחים רק לנביא הבה להשלים את עצמו שישפיע עליו הנבואה לצורך עצמו להשלימו בדעת - להים ובהשגות עליונות שזה לא יהיה רק אם מוכן על זה מצד טבעו ובחירתו. לא כן הנביא המשולח מאת ה' לייסר גויים ולהוכיח לאומים שאז יצטרך ה' לשלוח שליח כללי אל העם ולא ימצא איש המוכן לזה בעצמו יבחר איש אחד הטוב בעיניו ויכניו לנבואה ע"י שישנה טבעו ויעזרהו על בחירתו למען השיג על ידו את התכלית הנרצה אצלו. ובזה תמצא מענה על רוב הקושיות שהקשו על הרמב"ם שהחליט במורה שהנבואה לא תחול רק על המזומנים לה, והקשו עליו מנבואת גדעון ומנוח ודומיהם, כי זה לא היה מפני זכות המקבל רק מפני צורך המשפיע." תשובה נוספת ניתן למצוא בפירוש הרא"ש לנדרים ל"ח. "אין הקב"ה משרה שכונתו אלא על..." שפירש: "בקביעות". כלומר באופן חד פעמי הקב"ה עושה ניסים ומעלה אדם לרגע לנבואה, אבל בקביעות - צריך את ההכנה הטבעית כיוון שנס לא יתמיד ע"פ דעת הרמב"ם.

⁸ בדומה לדבריו על הכוח המדמה, שם בתחילת הפרק: "מצב זה הוא תכלית השלמות של הכוח המדמה. זה דבר אשר בשום אופן אינו אפשרי בכל אדם. אין זה דבר אשר אדם מגיע אליו על ידי שלמות במדעים העיוניים ושיפור המידות עד שתהיינה כולן טובות ויפות ככל האפשר, מבלי שתתווסף לכך שלמות הכוח המדמה באופן האפשרי מטבע ומלידה... זה דבר שא"א לתקן את ליקויו או להשלים את חסרונו באמצעות ההנהגה בשום אופן..."

דף מקורות

ומחשבתו לעולם נשקפת לעניינים הנכבדים, והשגחתו אמנם היא בידיעת ה-ל ובחינת פעולותיו ומה שצריך שיאמן בזה,

ויהיה מי שכבר התבטלה מחשבתו ותשוקתו לעניינים הבהמיים ר"ל בחירת תענוג המאכל והמשתה והמשגל, ובלבד החוש הממשש אשר באר אריסטו⁹ במידות ואמר בשזה החוש חרפה לנו, ומה טוב מה שאמר כי באמת הוא חרפה, מפני שהוא לנו מאשר אנחנו ב"ח ולא דבר אחר, כשאר הבהמות, ואין בו דבר מעניין האנושות, אמנם שאר התענוגים החושים, כריח, והשמע, והראות, ואע"פ שהם גשמיים הנה ימצא בהם עת אחת תענוג לאדם מאשר הוא אדם כמו שבאר זה אריסטו¹⁰, וכבר נתגלגל המאמר במה שאין מן העניין אלא שהוא צריך אליו, כי רוב מחשבות הנודעים מאנשי החכמה נטרדות בהנאות זה החוש ונכספות אליו, ויפלא עם זה איך לא ינבאו אם תהיה הנבואה ממה שבטבע, וכן ראוי עוד שיהיה זה האיש כבר נתבטלה מחשבתו ותשוקתו לרשויות ולשררות שאינם אמיתיות...

והאיש אשר זה תוארו אין ספק כשיעשה כוחו המדמה⁹ אשר הוא בתכלית השלמות¹⁰, ויושפע עליו מן השכל כפי שלמותו העיוני,

שלא ישיג אלא עניינים - להיים נפלאים מאוד, ולא יראה זולת ה-ל ומלאכיו, ולא ישער ולא תהיה לו ידיעה אלא בעניינים הם דעות אמיתיות והנהגות כוללות לתקון בני אדם קצתם עם קצתם.

אור השם, מאמר ב, כלל ד, פרק ד

דעת הפילוסופים בזה במאמרם, שהאיש החשוב בשכלו ובמידותיו, כאשר היה כוחו המדמה שלם, ויוכן בהכנות הצריכות, אין ספק בשיתבבא. והיה אם כן האיש המוכן להתנבאות אי אפשר שלא יתנבא. והנה הרב קיים דעתם, אלא שהוסיף, שכאשר יוכן לנבואה, יעבור שלא יתנבא ברצון ה-ל יתברך; והוא אצלו כדמות הנפלאות. וזה, שכאשר ניקח דעת הפילוסופים, יישאר הפלא (=התמיהה): איך היה שלא נמצא בכל זה הזמן אשר הועתקו אלינו קורותיו, מי שהגיע לזאת המדרגה אחר נתינת התורה, אלא מהאומה הנבחרת?¹¹ והנה חכמת היוונים והכשדים מפורסמת מאוד! ולזה יחס מניעת ההשגה מהם לפלא¹². ואמנם עדין ייפלא, איך הפלא הזה בכולם, ר"ל בחכמי הגויים.¹³

⁹ הגדרתו שם: "פעולות הכוח המדמה הזה, שהן שמירת המוחשות, הרכבתן והחיקוי אשר בטבעו". ובשמונה פרקים פרק א: "הוא הכוח השומר את רשמי המוחשות אחרי העלמם ממגע ישיר עם החושים אשר השיגו אותם. הוא מרכיב רשמים אלה זה עם זה ומפרידם זה מזה. לכן מרכיב כוח זה מן הדברים שהוא השיג דברים שלא השיג אותם כלל ואי אפשר להשיגם."

¹⁰ שם תחילת הפרק: "מצב זה הוא תכלית השלמות של הכוח המדמה. זה דבר אשר בשום אופן אינו אפשרי בכל אדם. אין זה דבר אשר אדם מגיע אליו על ידי שלמות במדעים העיוניים ושיפור המידות עד שתהייה כולן טובות ויפות ככל האפשר מבלי שתתווסף לכך שלמות הכוח המדמה באופן המירבי האפשרי מטבע ומלידה... זה דבר שא"א לתקן ליקויו או להשלים חסרונו באמצעות ההנהגה בשום אופן."

¹¹ כוזרי מאמר א, ד: "לפי מעשיהם של הפילוסופים ולפי ידיעותיהם, לפי דורשם את האמת ולפי רוב השתדלותם בזה, מן הראוי היה כי תהיה הנבואה מפורסמת ביניהם ומצויה בתוכם, הואיל והם רק הם הדבקים הרוחניים, וכי יספר עליהם כי נעשו על ידיהם נסים ונפלאות ומופתיים. ואנחנו מוצאים את החלומות האמיתיים אצל מי שלא עסק לא במדע ולא בזיכור נפשו, והיפוכו של דבר מוצאים אנו אצל מי שמשתדל במדע. ודבר זה הלא מוכיח כי סוד הקשר בין העניין ה-להי ובין הנפשות שונה ממה שהזכרת אתה הפילוסוף."
¹² אולם יש לדעת שהרמב"ם בעצמו לא השיב כך על שאלה זו, ותשובתו אחרת: הפילוסופים נמשכו אחר ההנאות והתאוות למרות עיסוקם במושכלות. ועוד, שהם לא הגיעו למושכלות האמיתיות, וסטו ביסודות האמונה הבסיסיים, כמו החידוש, האמונה בניסים, בידיעת ה' והשגחתו, בגמול וכו'. ממילא כיצד יגיעו לנבואה? עם ישראל ראוי לנבואה (ברמה הטכנית) יותר מהאומות כיוון שכבר קיבל את יסודות האמונה האמיתיים משה רבנו, וכן את ההדרכה המידותית הנכונה והשלמה, ועל כן נקל עליהם להגיע לנבואה יותר מהפילוסופים היווניים. וזה פשוט בשיטת הרמב"ם.

¹³ ברכות דף ז עמוד א: "אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: שלושה דברים ביקש משה מלפני הקדוש ברוך הוא ונתן לו; ביקש שתשרה שכינה על ישראל ונתן לו, שנאמר: "הלא בלכתך עמנו", ביקש שלא תשרה שכינה על אומות העולם ונתן לו, שנאמר: "ונפלינו אני ועמך..."

אור השם, מאמר ב, כלל ד, פרק ד

בביאור הדרך אשר תושג בו מדרגת הנבואה, כפי מה שתגזרה התורה, ויסיכים בו העיון: ואומר, למה שהתבאר בגדר הנבואה, היותה שפע שופע מה-ל יתברך על האדם, הנה הוא מבואר, שהמוכן אל השלמות הזו, הוא הדבק בו והמתבודד תמיד בעבודתו. ולזה, אם יתבאר, שבאמצעות התורה והמצוות יושג הקשר והדבקות בו יתברך - שהוא תכלית השלמות במין האנושי - הוא מבואר, שהדרך הנכון אשר תושג בו המדרגה הזאת, הוא בהשגת התכלית הזו, שהוא העבודה והאהבה האמיתית. אמנם בכלל השישי יתבאר תכלית הביאור, היות הדבקות והקשר הזה, תכלית התכליות כולם, אשר יושג באמצעות התורה. ולזה הוא מבואר, שכל אשר יתחזק הקשר והאהבה, יהיה יותר מוכן אל ההשגה הזאת. וכאשר יתמיד בקשר הזה, ויפליג ההתבודדות באהבתו, אין ספק שיושפע עליו השפע ה-להי, אם לא יעיקהו מעיק... ואולם דעת הפילוסופים בזה במאמרם, שהאיש החשוב בשכלו ובמידותיו, כאשר היה כוחו המדמה שלם, ויוכן בהכנות הצריכות, אין ספק בשיתנבא... כאשר ניקח דעת הפילוסופים, יישאר הפלא (=התמיהה): איך היה שלא נמצא בכל זה הזמן אשר הועתקו אלינו קורותיו, מי שהגיע לזאת המדרגה אחר נתינת התורה, אלא מהאומה הנבחרת? והנה חכמת היוונים והכשדים מפורסמת מאוד! ולזה יחס מניעת ההשגה מהם לפלא. ואמנם עדין ייפלא, איך הפלא הזה בכלם, ר"ל בחכמי הגויים.

אבל כאשר נניח הדעת האמיתית, כמו שהנחנוה, לא יהיה מקום לפלא הזה. כי העבודה האמיתית והאהבה שבאמצעותה תושג זאת המדרגה, תשלם בעצם התורה והמצוות.

עקידת יצחק, שער ל"ה

והנה בעיני הוא מבואר, כי כל ג' הדעות הללו בנבואה הם פסולות לכל בעל תורת משה רבנו עליו השלום, אם הדעת הראשון, למה שיחוייב בו מהגנות אצל הנבואה לנבואת במחנה הנביאים יחד כסיל ובער, כי הוא שווה להינבא חמור או צפרדע, כמו שאמר, וכבר היה ראוי ליחס זה הדעת לכת מכתות הישמעאלים שהגיד עליהם שהם סובלים בכמו אלו הגנאי ממה שיוחס להמון אנשי תורתנו.

ואם הב' דעות הנשארות למה שנמשכו מדעת בטל שהוא דעת הקדמות שתמאנהו התורה ה-להית בכל אחד משני האופנים שזכרנו.

ואולם בני ברית ה' החופשים מממשלת אלו הדעות הנכריות הפילוסופיות, נקיים אנחנו מאלו הסברות כולם, אך אמנה נמשך אחר אמונתנו בעניין החידוש המוחלט ברצונו יתברך, אחר שלא היה כלל, עם מה שנמשך ממנו משומו ית' פרנסת העולם על שתי הנהגות:

האחת - הטבעית הנמצאת אצל כל הפילוסופים. והשנית - אשר היא למעלה ממנה אשר המה לא הודו בה ולא ראו את כבודה. וכבר זכרנו עניין שתיהן באמת מציאותן וסדר מנהגן (בשערים ג-ה; י"ג; ט"ו; ל"ג), ועוד ייזכר בפרשת הברית (שער ע) בע"ה.

ונקבל באמנה, שהנבואה היא מן העניינים היותר מיוחדים אל הפלאים הנעשים, למעלה ממה שיחייבהו הטבע האנושי, ושהיא מושפעת מרצונו ית' על הראוי לה ומוכן אליה, לא לפי ההכנות הטבעיות אשר זכרום לבד, כי אם במה שילווח אליהם טוב הכוונה, ועוצם הכוסף והתשוקה להתהלך אל ה-להים ולקרבה אליו, להפיק רצונו, ואהבתו, לפי הדעות והמעשים ה-להיים התוריים, כי בהצמיח האיש השלם בטוב בחירתו ורוב השתדלותו אלו הזכויות והשלמויות משפל ארצו ומצבו, הנה באמת אז צדק משמים נשקף אליו בתורת גמול, כמו שיתבאר זה בייחוד (בשער צ"ד) בע"ה.

והנה הנבואה הוא השכר היותר גדול שאפשר לו לקבל מאת ה-להים חלף עבודותיו. ולזה היה הצורך גדול במציאות מצוות -להיות לאדם הראשון בתחילת עניינו. וכבר נתחזק זה העניין בהתרבות והתחזק כוח

דף מקורות

המצוות במספרם ואיכותם, כמו שהיה העניין בנח, ויותר בשלמות אצל אברהם, כמו שנתבאר בו באומרו (בראשית י"ח): "כי ידעתיו למען אשר יצווה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה'" וגו', יאמר שידעו השם בעניין הנבואה "למען אשר יצווה" וגו', **לא למען זכות מוחו ומה שהתחכם בכוח פילוסופיתו לבד**. וכן אמר (שם כ"א): "עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרת" וגו'. ולזה נמצאה זאת המעלה **אצל ישראל**, ולא בזולתם מהאומות, כי היא לבדה אשר קיבלה דת - להיות, אשר בה ידעון רצון, לא עשה כן לכל גוי וגו'.

ואי אפשר מבלי שיהיה לזה סיוע, או מניעה, **משלימות העם אשר הוא יושב בקרבנו**, או חסרוננו, כמו שאמרו ז"ל (סוכה כ"ח ע"א) על תלמידי הלל הזקן ראוי שתשרה עליהם שכונה כמשה רבנו אלא שאין הדור ראוי לכך, לפי שאינן ראויין וזכאין להשתלח אליהם נביא, כמו שהיה העניין במשה וזולתו מהנביאים. וכאשר תהיה השתדלות הנביא בעם ויצליח להישרם ולהנחותם בדרך טובה, אין ספק שתרבה מעלתו ושלמותו בהם, כמו שאמר הש"י לירמיהו...

ואי אפשר גם כן מבלי שיהיה לזה סיועו או מניע ממציאות הסיבות הטבעיות, או מאופן מציאותם, כי המוסיף בטוב הוא יותר טוב, ודלא מוסיף גורע... אמנם הוא מבואר אצלנו, **כי התוספת בשלמויות הנפשיות אשר זכרנו**, מעוצם הכוונה, והפלגת התשוקה באהבת ה-להים, והחריצות המופלג להפיק רצון ממנו ית', **ימלא הרבה מהחסרונות אשר יפלו בכוחות האדם הטבע היצירה, או בענייני מולדו**, כמו שהוא העניין ביתר ההצלחות, ועל הדרך אשר כתבנו (בשער כ"ב וכו') והוא מבואר מאוד **ממעמד הר סיני** הנכבד והנורא, אשר אי אפשר לפקפק בו, כמו שיתבאר במקומו ב"ה. והוא הטעם, ולא זולתו, אשר אמרו ז"ל (בדרים ל"ח ע"א) אין הנבואה שורה אלא על חכם גיבור ועשיר, **לפי שהוא מבואר שהרצון ה-להי לא יסכים להשרות השפע הנבואי כי אם על הזריז ומהיר וחרד על דבריו להוציא על הפועל**, אם מצד שכלו, ואם מצד כוחותיו הגופיות, ועם מצד העניינים החיצוניים, כל מה שבאפשרותו להוציא מהשלמות, כי הנה כי כן יבורך גבר ברכות שמים מעל. וזה טעם חכם גיבור ועשיר, כי החכמה היא הנותנת שלימות צורתו בדברים העיוניים והדעות האמתיות ה-להיות, וכמו שאמר החכם (קהלת ז') החכמה תחיה את בעליה, כי זולתה כל הנמצאות כולם הם פגרים מתים, ולא המתים יהללו יה, וכל שכן שאינן מתנבאין. אמנם כשהאדם משלים עצמו בזה השלמות יוכל לעלות משם במדרגות השלמות והצורה, ויפשע עליו שכר פעולותיו וגמול מעלליו השפע הנבואי...